

Таким чином, саме права людини є тим критерієм, який повинен об'єднувати мораль і вітчизняне право на сучасному етапі його розвитку.

Відповідно подальший прогресивний поступ права має бути націлений на удосконалення діяльності загальнодержавного механізму захисту зазначених прав і свобод, важливою складовою якого є судова влада.

У цьому аспекті як прогресивний крок слід відзначити прийняття Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», який, зокрема, передбачає запровадження такого загальноновизнаного ефективного механізму захисту прав особи, як конституційна скарга.

Так, запроваджується парадигма нормативної конституційної скарги, пов'язаної з розглядом конкретної справи з метою вирішення виключно питання конституційності закону, застосованого при ухваленні остаточного судового рішення. При цьому КСУ не переглядає саме судові рішення ні по суті, ні щодо дотримання процесуальних норм, а отже, не є ні апеляційною, ні касаційною інстанцією загального судочинства.

Водночас слід зазначити, що запровадження інституту конституційної скарги, окрім внесення відповідних змін до Конституції України, потребує також формування надійного правового фундаменту його функціонування. При цьому йдеться не тільки про відповідні зміни та доповнення до Закону України «Про Конституційний Суд України» та Регламенту Суду, а й низки інших законів та правових актів.

Особливу увагу, на нашу думку, необхідно приділити реалізації припису ч. 3 ст. 152 Конституції України, за якою «матеріальна та моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними відшкодовуються державою у встановленому законом порядку». У цьому році виповнилося двадцять років Основному Закону нашої держави й дуже прикро, що за цей час законодавець не спромігся прийняти такий важливий закон із питання поновлення справедливості щодо громадян, права або законні інтереси яких було порушено у неконституційний спосіб.

Також варто сказати про стан науково-дослідницької діяльності в галузі права. Суть його полягає у тому, що останнім часом переважна більшість дисертацій на здобуття наукових звань кандидата чи доктора юридичних наук мають суто прикладний характер. Практично відсутні фундаментальні дослідження, які присвячені теорії конституційного, цивільного, адміністративного, кримінального та інших галузей права.

А потреба у розробці теорій у праві є нагальною як з концептуальних питань (наприклад, теорії правової держави), так і окремих напрямів у кожній галузі права. При цьому, на наше переконання, перспективність наукових досліджень слід оцінювати в контексті їх відповідності цілям та завданням, про які йдеться у преамбулі Основного Закону України, зокрема, це:

- турбота про забезпечення прав і свобод людини та гідні умови її життя;
- зміцнення громадянської злагоди на землі України;
- розвиток і зміцнення демократичної, соціальної, правової держави.

УДК 347.1

*Ярослав Михайлович Романюк,
Голова Верховного Суду України,
кандидат юридичних наук,
Заслужений юрист України*

ПОНЯТТЯ ТА СКЛАДОВІ КАТЕГОРІЇ «ДИСПОЗИТИВНІСТЬ» У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

На основі пріоритетного диспозитивного методу правового регулювання відносин, що притаманний саме цивільному праву як базовій галузі приватного права, слід констатувати, що головний кодифікований акт цивільного законодавства – Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) складається переважно з диспозитивних норм.

Такий стан вітчизняного цивільного законодавства апробований вже понад десятиліття і є логічним наслідком постійного розвитку цивільних відносин. Закріплення виключно чи переважно імперативних норм не спроможне належним чином вчасно й адекватно врегулювати швидкоплинні та швидкозмінні відносини. Саме у зв'язку з цим очевидним є те, що диспозитивна норма виступає тим регулятором суспільних відносин, що допускає коригування помилкової поведінки, чи навпаки, закріплює можливість бажаної поведінки учасників такого відношення від відступлення від загально визначеного правила поведінки.

Одночасно слід зауважити, що виключно диспозитивними нормами неможливо охопити весь масив суспільних відносин. Диспозитивність, свобода договору та вільне волевиявлення сторін не повинні бути надмірними. Для належного врегулювання цивільних відносин ЦК України містить чималу кількість імперативних норм, які формують як самостійні правила поведінки, зокрема під час регулювання певних абсолютних відносин, так і меж існування та застосування диспозитивних цивільних норм. При цьому саме диспозитивні норми формують правила поведінки на засадах юридичної рівності та вільного волевиявлення, які є найбільш поширеними і витребуваними у громадянському суспільстві.

Передусім йдеться про ординарні відносні відносини, у яких кожний учасник виступає самостійною ініціативною особою, що прагне стати стороною конкретного договірної цивільного відношення. Відносини, оформлені диспозитивними нормами права, як правило, не є типовими договірними або недоговірними відносинами, що виникають із односторонніх правомірних дій. Класичними, що врегульовані диспозитивними нормами, є відносини, в яких кожна сторона цивільного правовідношення є вільною в реалізації власного суб'єктивного цивільного права і не приєднується до певних умов, заявлених іншою стороною.

Водночас аналіз приписів і положень цивільного законодавства переконує, що специфіка виконання укладених на підставі диспозитивних цивільних норм відносин полягає також і в наявності імперативних елементів регулювання конкретного, зокрема договірної, правовідношення. Однак цивільно-правові норми залишаються при цьому диспозитивними, незважаючи на імперативні складові чи певні межі конкретного правила поведінки.

Зазначене зумовлює мету і завдання статті, якими є дослідження поняття та взаємозв'язку категорії «диспозитивність» із її складовими у цивільному праві та її впливу на формування цивільно-правових норм, виходячи із притаманних їм унікальних ознак, з метою формування цілісного концептуального бачення місця і значення диспозитивних норм у регулюванні цивільних відносин.

Об'єктом статті є цивільно-правові категорії та правові явища суміжного характеру, які можуть впливати на закріплення різних варіантів поведінки суб'єктів цивільного права.

Теоретичне осмислення науковцями-правниками категорії «диспозитивність» у цивільному праві України на сьогодні практично перебуває на початковому етапі. Окремі аспекти диспозитивності в цивільному праві висвітлювали у своїх наукових працях українські вчені-цивілісти Н. Безсмертна, І. Венедіктова, Н. Голубева, О. Дзера, Н. Кузнецова, І. Кучеренко, В. Луць, Р. Майданик, Є. Мічурін, С. Погрібний, З. Ромовська, М. Стефанчук, Р. Стефанчук, Є. Харитонов та інші, науковий доробок яких служить теоретичним підґрунтям для подальших досліджень із цієї проблематики. Разом із тим переважна частина згадок у науковій літературі про диспозитивність та диспозитивні норми в цивільному праві зводиться до коментування або тлумачення відповідних правових норм або до простої констатації належності певної норми до диспозитивності. Такі коментарі становлять цінність для практичної діяльності, проте їх недостатньо для розкриття теоретичної природи диспозитивності та її впливу на формування характеру диспозитивної правової норми.

Право є регулятором відносин шляхом встановлення правового зв'язку між учасниками, що проявляється у відповідних правах та обов'язках останніх із використанням для цього певних форм впливу, зокрема форм і прийомів, сукупність яких формує метод конкретної галузі права [1, с. 360].

Якщо публічним галузям права притаманний імперативний (централізований) метод регулювання, що характеризується такими ознаками, як примус, жорстка ієрархічність суб'єктів відносин, законодавче визначення поведінки і компетенції цих суб'єктів, їх владних повноважень, відсутність орієнтації на вирішення спірних питань у судовому порядку, то для приватних галузей, передусім цивільного права як базової галузі приватного права, він неприйнятний [2, с. 161].

З'ясування правової природи та особливостей застосування диспозитивних цивільно-правових норм слід розпочати з висвітлення категорії «диспозитивність» як фундаментальної категорії цивільного права, а також із дослідження специфіки її прояву, перш за все, в цивільно-правових нормах.

Термін «диспозитивний» (у перекладі з латини *dispositivus* – розпоряджається, розсудовий) буквально означає «допускає вибір». Вказане і сьогодні кладеться в основу розуміння багатогранності такого правового явища, як «диспозитивність», яке характеризує не тільки цивільне право, а й усе право в цілому.

Враховуючи конститутивну ознаку цивільних відносин, їх учасники можуть діяти на свій розсуд, зокрема, мають право врегулювати у поійменованому договорі відносини, не врегульовані законом; відступити від положень закону і на свій розсуд врегулювати ті чи інші відносини, якщо інше не впливає із закону; на свій розсуд вирішити питання про засоби і час реалізації своїх прав тощо. Учасники цивільних відносин можуть діяти за власною ініціативою, оскільки у сфері таких відносин пріоритет надається інтересам приватної особи, а провідним є судовий порядок захисту особистих немайнових і майнових прав та інтересів такої особи саме за її зверненням, в якому вона обґрунтовує порушення,

невизнання чи оскарження власного суб'єктивного цивільного права чи інтересу. Саме тому для врегулювання цивільних відносин оптимальним є метод децентралізації (координації), що ґрунтується на диспозитивності [3, с. 15, 21]. Зазначене можна проілюструвати прикладами з усіх підгалузей, інститутів та конкретних норм ЦК України.

Отже, ґрунтуючись на загальних засадах цивільного права, диспозитивність може бути віднесена до принципу цивільного права та є однією з провідних ознак методу правового регулювання цивільних відносин. Крім того, конструкція правових норм у їх багатоманітності (що включає численні суспільні регулятори) також формується з урахуванням диспозитивного характеру регулювання цивільних відносин.

Окремо слід наголосити, що диспозитивність виявляється на різних стадіях цивільно-правового регулювання: правосуб'єктність, юридичні факти, зміст правовідносин – суб'єктивні права та обов'язки, охоронні правовідносини з приводу захисту порушених суб'єктивних прав [4].

Не вдаючись до глибокої наукової полеміки щодо становлення та розвитку такого правового явища, як «диспозитивність», зауважимо, що у вітчизняній доктрині цивільного права та загальної теорії права, на жаль, досі не проведено комплексного монографічного аналізу вказаної проблематики, що потребує з'ясування, перш за все, самого поняття «диспозитивність», якому знаходимо різне пояснення у цивілістичній доктрині різних періодів.

Одним із перших учених, який у своїх працях застосував поняття «диспозитивні засади» у процесі та матеріальному праві, був В. Ендеманн [5, с. 411].

Зміст цього терміна свого часу з'ясували Хайнце й К.-Ф. Канштейн. Так, К.-Ф. Канштейн був першим процесуалістом, який прямо вказав, що тільки термін «*disposition maxime*» виражає ідею розпорядження сторонами своїми правами у цивільному процесі [1, с. 12].

Є. Васьковський, відносячи диспозитивність до приватноправової автономії, виокремлював такі її види: матеріальна, як особливе розпорядження об'єктом процесу, тобто вимоги, заявлені щодо цього цивільного матеріального права; та формальна, яка становить право розпоряджатися процесуальними засобами захисту й нападу, тобто засобами процесуальної боротьби [6, с. 368].

Концептуальне визначення диспозитивності було сформовано О. Красавчиковим, який вказував, що диспозитивність у цивільному праві заснована на нормах цієї галузі права юридичною свободою (можливістю) суб'єктів цивільних правовідносин здійснювати свою правосуб'єктність і свої суб'єктивні права (здобувати, реалізувати або розпоряджатися ними) на свій розсуд [7, с. 66]. З такими поясненнями у подальшому погодилася Т. Молчанова [8, с. 27].

Сучасний відомий цивіліст, професор З. Ромовська зазначає, що диспозитивність здебільшого проявляється у наявності диспозитивних норм, на що вказують слова «може» або «має право» [9, с. 174–175].

С. Погрібний, акцентуючи увагу на запровадженні пріоритетного саморегулювання цивільних відносин у ЦК України, робить висновок, що саморегулювання впливає на нове розуміння проблеми диспозитивності правового регулювання договірних цивільних відносин. Автор стверджує, що з урахуванням парадигми, закладеної до чинного ЦК України, диспозитивність – це здатність учасників договірних цивільних відносин відступити від положень цивільного законодавства, що регулює такі відносини, і врегулювати їх на власний розсуд відповідно до їхніх інтересів [10, с. 370].

Приєднуючись до позицій багатьох учених-правників стосовно нетотожності загальноправової категорії «диспозитивність» за змістом у різних галузях права (наприклад, у цивільному та конституційному праві, цивільному та кримінальному процесуальному праві, цивільному і трудовому праві тощо), зауважимо, що в абстрактному розумінні диспозитивність являє собою правову свободу, крім якої існують також політична, економічна, особиста та ін. Однак саме правова свобода виступає сутністю диспозитивності, правовою формою закріплення всіх інших свобод, які охоплюються правовим регулюванням.

При цьому слід наголосити, що диспозитивність у цивільному праві пов'язана та активно взаємодіє із нормами різних галузей українського права, що випливає із розділу II Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», положення якого наділяють суб'єктів, у тому числі цивільного права, юридичною свободою, вказуючи на її межі.

Аналіз наведених вище визначень і думок дозволяє зробити висновок, що під диспозитивністю слід розуміти засновану на нормах права правову свободу суб'єктів цивільного права у виборі варіанта поведінки, тобто можливість правомірно, у встановлених межах набувати суб'єктивних цивільних прав і юридичних обов'язків, визначати (формуєвати) структуру суб'єктивних цивільних прав, здійснювати суб'єктивні цивільні права, використовувати форми (порядок) і способи захисту порушених прав, а також вибирати розмір та форми притягнення до цивільно-правової відповідальності.

На основі сформульованого визначення, слід також з'ясувати ознаки диспозитивності.

Першою з них є нормативно-правова підстава диспозитивності, закріплена й охарактеризована О. Красавчиковим [11, с. 46]. Вказана ознака є передусім соціальною властивістю, якою закон наділяє фізичних, юридичних осіб та інших суб'єктів цивільного права. Отже, учасники правовідносин (а не будь-яких інших соціальних відносин), заснованих, зокрема, на засадах юридичної рівності та автономії волі, стають носіями диспозитивності, внаслідок чого набувають унікальної властивості суб'єктивного права – власного розсуду в набутті, здійсненні або розпорядженні своїми правами. З цього випливає, що диспозитивність заснована на нормах права та конкретних приписах законів, що містять пряму вказівку на можливість застосування розсуду в діях учасників цивільних відносин.

Друга ознака полягає в тому, що диспозитивність є юридичною свободою вибору варіантів поведінки. Ця ознака є основоположною, базовою в характеристиці правового явища, яке досліджується. Водночас диспозитивність має місце тільки тоді, коли суб'єкт обирає варіанти правомірної поведінки, адже диспозитивність є виключно правовою категорією, свободою, окресленою рамками права. Відповідно та частина свободи, яка виходить за правові рамки, може бути охарактеризована як «свавілля» і явище, протилежне диспозитивності.

У приватноправовому регулюванні юридична свобода полягає в таких можливостях: а) набуття суб'єктивного цивільного права та обов'язків (а також відмова від їх набуття); б) визначення структури суб'єктивного цивільного права своєю волею (наприклад, шляхом вчинення односторонніх правочинів) або спільною волею сторін договору, в тому числі шляхом відступу від диспозитивних норм закону; в) здійснення суб'єктивного цивільного права (у тому числі відмова від права, його передачі, здійснення); г) використання (або відмова від використання) способів і форм захисту порушеного права, а також вибір обсягу цього права; ґ) вибір форми і розміру відповідальності правопорушника [4].

Сутнісним аспектом прояву диспозитивності й одночасно її ознакою є можливість уповноваженої особи діяти ініціативно, на свій розсуд. Ця ознака означає можливість вибору кожним учасником цивільних правовідносин найбільш пріоритетних для себе варіантів правомірної поведінки, самостійно визначати напрями і юридичні форми реалізації комплексу наданих йому правових можливостей та в загальному розумінні – виступати необхідною передумовою широкого використання засад самоорганізації в правовому регулюванні більшості різновидів цивільних відносин.

Звідси важливими засадами диспозитивності як ключової категорії цивільного права, які визначають її як таку (крім нормативності), є розсуд та автономія волі [2, с. 118–119].

З цього приводу сучасна українська дослідниця Л. Литовченко обґрунтовує позицію про те, що учасники цивільних відносин вправі самостійно, на власний розсуд, приймати рішення щодо володіння, користування і розпорядження своїм майном, встановлення договірних відносин та їх умов, обрання того чи іншого способу захисту порушеного суб'єктивного цивільного права та інтересу тощо. У такому разі варто говорити про те, що диспозитивність як основна засада цивільного права прямо пов'язується із розсудом учасників цивільних відносин [12, с. 145].

Науковець зауважує, що здійснення свого цивільного права самостійно, незалежно від волі інших осіб у цивільному праві означає автономію волі кожного з учасників цивільних відносин, тобто можливість діяти вільно і на власний розсуд для задоволення своєї мети та інтересів. Вільне волевиявлення особи як учасника цивільних відносин впливає з її свідомої, інтелектуально-вольової діяльності, без чого суб'єктивне право залишається нездійсненим. Шляхом вияву волі – її утворення (психічний елемент) та об'єктивного прояву (юридичний елемент), що в синтезі є волевиявленням, – відбувається вибір і здійснення конкретного суб'єктивного права учасником цивільних відносин [13, с. 89–90].

Автономія волі найбільш яскраво проявляється саме при укладенні та виконанні договірних відносин. Так, досліджуючи механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України, С. Погрібний слушно визначає прямий взаємозв'язок реалізації автономії волі та індивідуального регулювання цивільних відносин як головного прояву принципу свободи договору, зауважуючи при цьому, що саморегулювання цивільних відносин є особистим правом учасників таких відносин, здійснюється ними за загальним правилом, на власний розсуд, незалежно від наявності імперативного регулювання цих відносин, крім випадків, коли учасники цивільних відносин не можуть на власний розсуд його врегулювати [10, с. 248].

Зокрема, таке можливо, коли учасники цивільних відносин відступають від положень актів цивільного законодавства і врегульовують свої відносини на власний розсуд, адже таке нормативне санкціонування можливості вибору учасниками цивільних відносин варіантів правової поведінки, як прояв саморегуляції цивільних відносин, прямо передбачене в загальних засадах цивільного законодавства (ч. 3 ст. 6 ЦК України).

Суть наведеного полягає в тому, що сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд. Таким чином, при саморегулюванні регуляторами договірних цивільних відносин виступають не норми (нормативні приписи), що

містяться у відповідних актах цивільного законодавства, а норми (правила поведінки), узгоджені сторонами і закріплені в укладеному ними договорі на власний розсуд [10, с. 53].

Розмірковуючи над розсудом й автономією волі учасників цивільних відносин як ключовими складовими юридичного змісту диспозитивності, можна зробити висновок, що диспозитивність як категорія має застосовуватися лише щодо приватних суб'єктів, а не до держави та її органів, у яких права найчастіше збігаються з обов'язками, що призводить до використання іншої категорії – «повноваження», «компетенція», «юрисдикція» тощо [14, с. 634]. Публічним утворенням як учасникам цивільних відносин за їх сутністю притаманна не автономія волі, а лише коло повноважень і певна компетенція.

Модель регулювання цивільних відносин, закріплена в ЦК України, відобразила притаманну їм властивість саморегулювання, що здійснюється учасниками цих відносин на принципах, закріплених актами цивільного законодавства.

Під диспозитивністю слід розуміти засновану на нормах права правову свободу суб'єктів цивільного права у виборі варіанта поведінки, тобто правомірно, у встановлених межах набувати суб'єктивних цивільних прав і юридичних обов'язків, визначати (формуєвати) структуру суб'єктивних цивільних прав, здійснювати суб'єктивні цивільні права, використовувати форми (порядок) і способи захисту порушених прав, а також вибирати розмір форми притягнення до цивільно-правової відповідальності.

Ознаками диспозитивності є: 1) нормативно-правова підстава, що виступає соціальною властивістю, якою закон наділяє фізичних, юридичних осіб та інших суб'єктів цивільного права; 2) юридична свобода вибору варіантів поведінки, яка є основоположною, базовою в характеристиці цього правового явища і за своєю сутністю є можливістю осіб діяти ініціативно, на власний розсуд та на підставі автономії волі.

Диспозитивність як категорія у широкому та вузькому значеннях має застосовуватися лише щодо приватних суб'єктів – учасників цивільних відносин.

Використані джерела

1. Пleshанов А. Г. Диспозитивное начало в сфере гражданской юрисдикции: проблемы теории и практики / А. Г. Пleshанов. – М. : Норма, 2002.
2. Харьковская цивилистическая школа: в духе традиций : моногр. / В. К. Антошкина, В. И. Борисова, И. В. Жилинкова и др. ; под ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. – Харьков : Право, 2011. – 296 с.
3. Гонгало Б. М. Предмет гражданского права // Проблемы теории гражданского права / Б. М. Гонгало. – М., 2003. – С. 3–23.
4. Брюхов Р. Б. Понятие диспозитивности в российском гражданском праве / Р. Б. Брюхов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://bmpravo.ru/show_stat.php?stat=683.
5. Endemann W. Das deutsche Civilprozesses. – 1879. – Bd. 27.
6. Васьковский Е. В. Курс гражданского процесса / Е. В. Васьковский. – М., 1913. – Т. 1. – 372 с.
7. Красавчиков О. А. Категории науки гражданского права : избранные труды : в 2 т. – М. : Статут, 2005. – Т. 1. – 492 с.
8. Молчанова Т. Н. Диспозитивность в советском гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Т. Н. Молчанова. – Свердловск, 1972. – 200 с.
9. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Загальна частина: академічний курс : підруч. / З. В. Ромовська. – 3-ге вид., допов. – К. : Дакор, 2013. – 672 с.
10. Поєрїбний С. О. Механїзм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 / С. О. Поєрїбний. – К., 2009. – 412 с.
11. Красавчиков О. А. Диспозитивность в гражданско-правовом регулировании / О. А. Красавчиков // Советское государство и право. – 1970. – № 1. – С. 41–49.
12. Литовченко Л. А. Окремі підходи щодо дослідження проблеми розсуду в цивільному праві / Л. А. Литовченко // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна, Серія «Право». – Х., 2012. – Вип. 12. – С. 142–146.
13. Литовченко Л. А. Взаємозв'язок і співвідношення категорій розсуду і волі в цивільному праві / Л. А. Литовченко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 3. – С. 84–93.
14. Законодательная дефиниция: логико-гносеологические, политико-юридические, морально-психологические и практические проблемы : материалы Международного круглого стола (Черновцы, 21–23 сентября 2006 г.) / под ред.: д-ра юрид. наук В. М. Баранова, д-ра юрид. наук П. С. Пацуркивского, канд. юрид. наук Г. О. Матюшкина. – Н. Новгород : Нижегородский исследовательский научно-прикладной центр «Юридическая техника», 2007. – 1456 с.

Романюк Я. М. Поняття та складові категорії «диспозитивність» у цивільному праві України

Стаття присвячена дослідженню диспозитивності у цивільному праві та її складових. Розкривається поняття диспозитивності в цивільному праві, з'ясовуються її формальні й сутнісні ознаки. Окреслюється взаємодія диспозитивності цивільного права із диспозитивністю інших галузей права. Обґрунтовується застосування диспозитивності лише до приватних суб'єктів цивільного права.

Ключові слова: диспозитивність, цивільно-правове регулювання, категорія, саморегуляція, автономія волі, розсуд.

Романюк Я. М. Понятие и составляющие категории «диспозитивность» в гражданском праве Украины

Статья посвящена исследованию диспозитивности в гражданском праве и ее составляющих. Раскрывается понятие диспозитивности в гражданском праве, устанавливаются ее формальные и существенные признаки. Определяется взаимодействие диспозитивности гражданского права с диспозитивностью других отраслей права. Обосновывается применение диспозитивности только для частных субъектов гражданского права.

Ключевые слова: диспозитивность, гражданско-правовое регулирование, категория, саморегуляция, автономия воли, усмотрение.

Romaniuk Ya. Concept and components of the category «optionality» in the civil law of Ukraine

The article investigates the optionality in the civil law and its components. It discloses the notion of optionality in the civil law, determines its formal and essential features. It defines the interaction between the optionality of civil law and optionality of other branches of law. It substantiates the use of optionality only for private subjects of civil law.

Key words: optionality, civil law regulation, category, self-regulation, autonomy of the will, discretion.

УДК 340.1

Василий Федорович Сиренко,
*главный научный сотрудник отдела теории государства и права
Института государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины,
народный депутат III и IV созывов Верховной Рады Украины,
доктор юридических наук, профессор,
член-корреспондент НАН Украины,
академик НАПрН Украины*

ПОЧЕМУ СОЦИАЛЬНУЮ СПРАВЕДЛИВОСТЬ МОГУТ ОБЕСПЕЧИТЬ ТОЛЬКО ЛЕВЫЕ

Цели левого движения формируются самой жизнью, практикой реформ, той несправедливостью, которую реформаторы совершили и ложно узаконили в последние десятилетия.

Левые считают несправедливым тот факт, что депутаты, избранные в советский социалистический парламент, не спрашивая согласия народа, подменили своими решениями, голосованиями содержание власти.

Парламент, волей народа избранный как социалистический, обманув народ, изменил социальный строй, утвердив капитализм и господствующий класс – буржуазию. Это – государственный переворот и государственное преступление перед народом, которому нет сроков давности. Общество не может исторически прогрессивно развиваться, не дав оценку этому уникальному историческому факту. Левые помогут народу дать оценку этому перевороту.

Левые считают несправедливым, что у каждого гражданина страны отобрали источник его благосостояния – общее достояние народа – государственную собственность, которая была гарантом материального и духовного благополучия каждого гражданина. Доступные каждому постоянно низкие цены на продукты питания и товары первой необходимости, на услуги ЖКХ, отдых, образование, здравоохранение, предметы культуры, бытовое обслуживание, спорт, воспитание детей и все качество жизни обеспечивались и содержались в практически доступной всем форме за счет общего достояния – государственной собственности.

У народа этот источник жизненных сил отобрали в частную собственность и ничем не компенсировали, попросту – ограбили. Но предмет грабежа и сами грабители известны. Поэтому у народа есть возможность призвать грабителей к ответу. Организацию народного суда над грабителями обязаны взять на себя левые силы.

Левые считают несправедливым концентрацию огромных богатств страны, путем перераспределения через приватизацию, в руках маленькой группы украинских миллиардеров – нуворишей. Эта концентрация богатств в руках частных лиц привела к бедности и нищете миллионы людей. Такое социальное положение общества даже малоразвитые народы Африки, Азии, Латинской Америки считают несправедливым, а народ Украины – один из самых образованных и культурных народов мира – не может смириться с этим фактом вопиющей несправедливости.

Левые считают несправедливым, что приватизация базовых отраслей промышленности и земли произошла в режиме обмана и грабежа всего населения Украины. С одной стороны, приватизация этих отраслей незаконна и нелегитимна, не одобрена, а осуждена большинством народа, окрещена «приватизацией», а с другой – огромные сферы самых дорогих объектов народной собственности перешли в частные руки за бесценок или за государственные деньги, что еще больше углубляет факт ограбления народа, уже повторно. Смириться с такой несправедливостью во имя роскошной жизни кучки нуворишей и бедности миллионов – невозможно.

Левые считают несправедливым, что те природные богатства, которые природа или Бог дали Украине, всему народу, а значит, каждому гражданину, присвоены и эксплуатируются кучкой нуворишей, а миллионы граждан обречены на бедность и нищету. Мы, сторонники левых взглядов, считаем, что железная руда, земля, марганцевая руда, уран, нефть, газ, каменный и бурый уголь, торф, золото и